

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jack Parsland

Yttrandefrihetens villkor

En kritisk rättshistorisk studie av uppviglingsbrottet

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: HT 2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
1 INLEDNING	3
1.1 Allmänt	3
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställningar och avgränsningar	4
1.3.1 Frågeställningar	4
1.3.2 Avgränsningar	4
1.4 Metod och teori	5
1.4.1 Metod	5
1.4.2 Teori	5
1.5 Material	6
1.5.1 Källor och litteratur	6
1.5.2 Källkritik	6
1.6 Forskningsläge	6
1.7 Uppsatsens disposition	7
2 RESULTAT	8
2.1 Munkorgslagen	8
2.1.1 Munkorgslagens ordalydelse	8
2.1.2 Munkorgslagens förarbeten	9
2.1.3 Munkorgslagens tillämpning	10
2.2 BrB 16:5 – En modern munkorgslag?	12
2.2.1 Uppviglingsbrottets ordalydelse	12
2.2.2 Uppviglingsbrottets syfte	13
2.2.3 Uppviglingsbrottets tillämpning	14
3 ANALYS	18
3.1 Analys av munkorgslagen	18
3.1.1 Analys av munkorgslagens ordalydelse	18
3.1.2 Analys av munkorgslagens syfte	18
3.1.3 Analys av munkorgslagens tillämpning	19
3.2 Analys av BrB 16:5	20
3.2.1 Analys av ordalydelsen i BrB 16:5	20
3.2.2 Analys av syftet med BrB 16:5	20

3.2.3	Analys av uppviglings- och upploppsbrottets tillämpning	20
3.3	Analytisk jämförelse av munkorgslagen och BrB 16:5, 16:1 och 16:221	
3.4	Avslutning	22
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	23
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	24

Summary

The purpose of this essay is firstly to compare the "muzzle law" in SL 10:14 as it was written and applied in the early 20th century to the current day crime of sedition in BrB 16:5. Secondly, the purpose is to offer a critical perspective on law and the origins of law. The questions are designed with this purpose in mind, and are focused on a comparison of the material content as well as the analytical. The applied theory is Alan Norries', and has its center of attraction in the intrinsic contradictions in law as an expression of a flawed liberal world view. The results of the essay shows that the muzzle law was conceived, designed and applied in a context of fear of the growing socialist movement in Sweden. The modern BrB 16:5 has a higher threshold of applicability and is more allowing of political statements compared to the muzzle law, but also leaves a larger margin for the judiciary to decide the bounds of the statute. It can be questioned if the broad applicability of BrB 16:5 is in harmony with the ECHR. The similarities between the statutes leads to the interpretation that the current criminal justice system contains the same contradictions that was present in the early 20th century. Present day society is comparatively stable, which is interpreted as leading to fewer convictions on the basis of BrB 16:5 A remaining problem is that todays legislation is at risk of being interpreted in the light of the judiciarys sense of justice, which in turn is an expression of upper class interests.

Sammanfattning

Syftet med den här uppsatsen är dels att jämföra munkorgslagen i SL 10:14 med dagens uppviglingsbrott i BrB 16:5, och dels att erbjuda ett kritiskt perspektiv på rätten och rättens ursprung. Frågeställningarna är orienterade utifrån detta syfte, och är inriktade på såväl en materiell jämförelse som en analytisk. Den tillämpade teorin är Alan Norries, och fokuserar på rättens inneboende motsägelser som ett uttryck för en bristfällig liberal världssyn. Resultatet visar att munkorgslagen kom till och tillämpades mot bakgrund av den växande socialistiska rörelsen i Sverige. BrB 16:5 har en högre straffbarhetsströskel och tillåter ett större mått av politiska yttranden jämfört med munkorgslagen, men samtidigt lämnas ett större utrymme åt domaren att avgöra lagrummets gränser. Den stora tillämpningsmöjligheterna hos BrB 16:5 kan ifrågasättas ur ett europarättsligt perspektiv. Likheterna mellan lagrummen tolkas som att dagens rättsordning innehåller samma motsägelser som rätten innehöll i början av 1900-talet. Vårt jämförelsevis stabila samhälle tolkas som roten till att färre människor döms för brott mot BrB 16:5. Ett kvarvarande problem är att dagens lagstiftning riskerar att tolkas utifrån domarkårens rättskänsla, som är ett uttryck för överklassvärderingar.

1 Inledning

1.1 Allmänt

Åren innan demokratins genombrott i Sverige stod det svenska samhället inför omfattande förskjutningar av maktbalansen inom politiken och på arbetsmarknaden. Den politiska makten låg vid den här tidpunkten hos den konservativa överklassen, som utnyttjade sin lagstiftande makt för att stävja yttrandet och spridandet av oppositionella socialistiska idéer. Detta resulterade bland annat i den s.k. munkorgslagen från 1889 i Strafflagens 14 § 10 kap., en av ett antal politiska lagar från den här tiden. Det som gör munkorgslagen speciell är att den aldrig avskaffades, utan tilläts leva kvar med vissa modifikationer. Idag har den sin närmaste släkting i 16:5 BrB, det s.k. uppviglingsbrottet. Munkorgslagen och vår tids bestämmelser i 16 kap. BrB möjliggjorde, och möjliggör inskränkningar av yttrandefriheten och tryckfriheten. Med utgångspunkt i munkorgslagen, vars uppenbara funktion var en inskränkning av politisk yttrandefrihet, vill jag undersöka om de moderna bestämmelserna fyller samma funktion.

Med den här undersökningen hoppas jag kunna främja en kritisk diskussion om rättens funktioner. Rätten finns inte som ett rent fysisk ting, men utöver trots detta ett stort inflytande över oss medborgare. För att förstå rätten kan man inte bara se till det materiella innehållet, man måste också förstå lagarna för dess uppkomst. Genom att med en rättshistorisk uppsats välja ut två punkter i historien och jämföra dessa hoppas jag kunna erbjuda nya perspektiv på rättens ursprung. Med detta sagt hoppas jag att läsaren känner sig någorlunda insatt i ramarna för min uppsats.

1.2 Syfte

Syftet med den här uppsatsen är tvådelat. För det första vill jag rent materiellt jämföra munkorgslagen med vår moderna lagstiftning i 16 kap. BrB för att se om munkorgslagen i något avseende lever kvar och kanske till och med tillämpas i modern tid.

För det andra vill jag genom den här uppsatsen erbjuda ett kritiskt perspektiv på rättens ursprung och funktion. Den här tvådelningen av syftet har också konsekvenser på dispositionen i uppsatsen där den materiella jämförelsen görs i resultatdelen, och det kritiska perspektivet erbjuds i analysdelen av arbetet.

1.3 Frågeställningar och avgränsningar

1.3.1 Frågeställningar

I linje med det tvådelade syftet är också frågeställningarna uppdelade i två delar. Dels så kommer jag att arbeta med materiella frågeställningar som rör innehållet, skillnaderna och likheterna mellan munkorgslagen och dagens 16 kap. BrB, och dels så kommer jag att arbeta med analytiska frågeställningar som kommer att bjuda in till en kritisk granskning av rättens funktioner.

Materiella frågeställningar:

- Hur var munkorgslagen utformad? Vad var dess syfte enligt förarbetena? Hur tillämpades rätten av domstolarna?
- Finns det lagstiftning i 16 kap BrB idag som fyller motsvarande funktion?
- Om sådan lagstiftning finns, vilka lagrum rör det sig då om? Vad är syftet bakom enligt förarbetena till dessa? Hur tillämpas rätten av domstolarna?

Analytiska frågeställningar:

- Kan munkorgslagen och dess tillämpning ses som ett uttryck för borgerliga föreställningar om rättvisa?
- Kan den moderna motsvarande lagstiftningen i 16 kap. BrB ses som ett uttryck för borgerliga föreställningar om rättvisa?
- Om svaret på dessa frågor är ja, vilka likheter och skillnader finns mellan hur dessa rättviseideal uttrycks?

Frågeställningarna för de materiella respektive de analytiska frågeställningarna är strukturerade enligt samma mönster där jag börjar med munkorgslagen, fortsätter med 16 kap. BrB, och slutligen jämför de båda. Orsaken till detta är pedagogisk. Först avhandlar jag den gamla och moderna lagstiftningen i kronologisk ordning för att inte förvirra, och därefter jämför jag när läsaren sitter på tillräcklig kunskap för att följa med i resonemanget.

1.3.2 Avgränsningar

Den historiska jämförelsen kommer att vara begränsad till att gälla tiden innan demokratins genombrott (1890-1920) och rättsläget idag (2015). Orsaken till att just dessa tidsperioder väljs är i första hand att munkorgslagen stiftades 1889 men debatterades som flitigast fram till ca 1920, och det var under den här perioden som det också gjordes ett antal lagändringar.¹ Jämförelsen med dagens rättsläge motiveras av att jag även vill erbjuda ett kritiskt perspektiv på den moderna lagstiftningen, inte bara lagstiftningen i allmänhet.

Uppsatsen är avgränsad till att bara gälla vad vi idag skulle kalla brott mot allmänheten. Orsaken till detta är att fokus i den här uppsatsen ligger på rättens funktion som ett instrument för bevarande av samhällsordningen. Brotten mot allmänheten och staten är tacksamma att studera i det här syftet

¹ Eklund Per, 1974, s.158, 183

med tanke på att de till stora delar utgörs av regler till skydd för staten och dess institutioner.

1.4 Metod och teori

1.4.1 Metod

Jag kommer i mitt arbete använda mig av juridisk metod. Denna går ut på att man först samlar material relaterat till studieobjektet, t.ex. lagtext, förarbeten och rättsfall, tillämpar materialet på frågeställningen och tolkar det, och slutligen argumenterar för att den tolkning man har gjort är rimlig. Metoden ligger delvis invävd i frågeställningarnas fokus på lagtext, förarbeten och praxis. I arbetet finns också inslag av komparativ metod, när jag jämför äldre lagstiftning med modern sådan. Jag har valt att inte använda mig av rättssociologisk metod. Detta beror främst på att jag inte har haft tillräckligt med tid för att studera, lära mig och tillämpa metoden.

1.4.2 Teori

I min uppsats kommer jag att utgå från ett kritiskt marxistiskt perspektiv, eftersom att jag anser att det är något som ofta saknas när man försöker förstå rättens karaktär. Marxistiska perspektiv används sällan inom rättsvetenskapen, något som kan bero på att de ofta uppfattas som politiskt laddade. I själva verket bygger alla former av tolkning inom rättsvetenskapen på outtalade ideologiska grundsatser, marxistiska perspektiv är inte mer politiskt laddade än andra perspektiv. Jag väljer att tillämpa ett marxistiskt perspektiv därför att det är ett nytt sätt att se på juridiken, där rätten betraktas som en produkt av ett levande system, inte som en fristående entitet.

De klassiska marxistiska perspektiven hos Renner och Pashukanis övervägdes, men valdes bort. Istället valde jag att tillämpa teorin hos Alan Norrie, en engelsk professor i straffrätt idag verksam vid Warwicks universitet.² Jag kommer nu att i breda drag beskriva hur teorin ser ut. Norries teori är att rätten är ett resultat av sociala konflikter. Efter franska revolutionen fick medelklassen en ökad makt i samhället. I och med att rätten utformas av den styrande sociala klassen blir den också ett verktyg för att skydda den ekonomiska och politiska makten hos denna klass. Domarna utgör en elitgrupp utvald bland medlemmarna av medelklassen och överklassen som på grund av sin klassbakgrund delar lagstiftarens syn på rättvisa. Vår tids straffrätt utgör en praktisk tillämpning av de klassiska liberala upplysningsidéerna, som representerar medel- och överklassens intressen och värderingar.

De liberala upplysningsidéerna ser alla människor som ekonomisk-tänkande aktörer på en social marknad, utrustade med en fri vilja. Det straffrättsliga

² <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/people/norrie/> kontrollerad 18 november 2015

subjektet ”konstruerades” utifrån dessa premisser, trots att den verkliga personen bakom påverkas av en mängd andra faktorer, exempelvis ekonomisk ställning. Som en följd av detta föreligger det en spänning mellan upplysningssidéernas tänkta samhälle av fria individer och det faktiska samhället som präglas av social konflikt. Lagtexten är på samma sätt utformad på ett universellt sätt som passar ett marknadssamhälle av fria individer väldigt bra, men vars tillämpning i verkligheten leder till en form av klassförtryck där lydnad av medel- och överklassens normer blir ett tvång för arbetarklassen.³

Sammanfattningsvis kan man alltså säga att rätten enligt Norrie är skapad och tillämpad i enlighet med medel- och överklassens intressen och normer, och att den på grund av brister i den underliggande filosofin innehåller motsägelser som yttrar sig som brister i rättstillämpningen.

1.5 Material

1.5.1 Källor och litteratur

Jag kommer i det här arbetet främst att använda mig av skriftliga, tryckta källor i form av offentligt tryck och doktrin. När det kommer till litteratur kommer jag att använda mig av tidigare forskning på området. Till exempel kommer jag att använda mig en del av Per Eklunds ”Rätten i Klasskampen” från 1974 för att kunna överblicka debatten och tillämpningen av munkorgslagen. Jag kommer också använda mig av Katarina Alexius bok ”Politisk Yttrandefrihet” från 1997, som i mångt och mycket kommer att användas i samma syfte. För teorin och tillämpningen av denna kommer jag att använda mig av Alan Norries bok ”Crime, Reason and History”.

1.5.2 Källkritik

Jag anser att mina källor har ett högt källvärde. Eklunds och Alexius böcker är doktorsavhandlingar. Referenserna inom litteraturen rör ofta offentligt tryck, memoarer och dyligt, och med tanke på att det här området inte är särskilt omskrivet så är många av referenserna till förstahandskällor. Eklunds bok är visserligen 40 år gammal, men det borde ha mindre betydelse med tanke på att de delar av hans bok som jag använder mig av handlar om rättsläget som det såg ut i början av 1900-talet. Dessutom kan förhoppningsvis eventuella brister i antingen Eklunds bok eller Alexius avhjälpas av att jag kan jämföra böckerna med varandra och se vilken information som är oklar eller omstridd.

1.6 Forskningsläge

Det finns inte mycket tidigare forskning på det här området, åtminstone för svenskt vidkommande. Som ovan nämnt arbetar jag med två böcker av

³ Norrie Alan, Crime, Reason and History, s.10,13,20-21, 23, 27

Katarina Alexius respektive Per Eklund, som kan sägas representera tidigare forskning på området. Eklund tillämpar i sin bok ett marxistiskt perspektiv på rätten, och hans frågeställning är i vilken mån rätten är ett resultat av klasskamp och de ekonomiska produktionsförhållandena. Det föreligger på detta sätt likheter mellan min egen uppsats och Eklunds doktorsavhandling. Alexius anger inget direkt perspektiv på rätten, men skriver att syftet med hennes avhandling är att se vilka straffrättsliga inskränkningar av den politiska yttrandefriheten som gjordes i Sverige innan det s.k. demokratiska genombrottet. Även här finns det likheter med min uppsats.⁴

1.7 Uppsatsens disposition

Själva uppsatsen är uppdelad på tre olika kapitel. I det första kapitlet som gått igenom här ovan finns uppsatsens syfte, avgränsningar, material, med mera. I det andra kapitlet kommer jag att svara på de materiella frågeställningarna angivna ovan under 1.3.1, detta kapitel utgör uppsatsens resultatdel. Därefter kommer jag att ha ett tredje kapitel innehållande analys, där jag med hjälp av min teori kommer att försöka besvara de analytiska frågeställningarna. I slutet av uppsatsen finns en källsammanställning och en rättsfallsförteckning.

⁴ Alexius, Katarina s.2-3, Eklund, Per, s.10-11

2 Resultat

I denna del av uppsatsen kommer jag att försöka besvara de materiella frågeställningarna. Inledningsvis kommer jag att gå igenom munkorgslagens ordalydelse, förarbeten och tillämpning. Utifrån dessa kommer jag att undersöka om det finns någon modern lagstiftning som fyller samma roll som munkorgslagen gjorde. Detta kommer att ske utifrån den moderna lagstiftningens ordalydelse, syfte och tillämpning.

2.1 Munkorgslagen

2.1.1 Munkorgslagens ordalydelse

Den ursprungliga munkorgslagen kom till 1889, och var egentligen ett annat namn på en ändrad version av 14 § 10 kap. Strafflagen.⁵ Ordalydelsen var följande:

”Hvar som, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utspridt eller utsprida låtit, uppmanar till våld å person eller egendom eller till annat brott, hvarå straff efter denna lag följa kan, varde, der ej uppmaningen särskildt med straff belagd är, dömd till böter eller fängelse. Är han i följd af uppmaningen förfallen till straff för delaktighet i brott, som derå följd, vare lag, som i 4 kap. 1 § skils.

Der någon i andra fall än här sagda äro, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utspridt eller utsprida låtit, söker förleda till ohörsamhet emot lag eller laga myndighet; straffes ock efter ty i 1 mom. sägs. Hvad i denna § är stadgadt gälle äfven om den, som annans skrift, hvars innehåll är efter samma § straffbart, utspridt eller utsprida låtit för att dermed främja den med skriften åsyftade verkan.”⁶

Om man ser till ordalydelsen av första meningen framgår det att lagrummet kriminaliserade ett beteende som innebar att man muntligen eller genom spridande av skrift uppmanade menighet eller folksamling till våld mot person eller egendom, eller annat brott enligt lagen. I andra meningen

⁵ Eklund, s.62-65

⁶ SFS 1889 nr. 25

utvidgades kriminaliseringen till att också gälla situationer då uppmaningen bestod i förledande till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet.

1906 ändrades lagen genom de s.k. Staafflagarna. Ändringen bestod först och främst i att även uppmaning till brott enligt andra lagar än Strafflagen kunde förleda ansvar enligt 10:14 SL. Utöver detta så ändrades ordalydelsen i 10:14 2 st. på så sätt att ansvar kunde utkrävas där:

”...någon annorledes, såsom genom prisande af brottslig handling, muntligen inför menighet eller folksamling, eller i skrift, den han utspridt eller utsprida låtit, söker förleda till brott; vare lag som i 1 mom. sägs. Har någon eljest på sätt i 1 eller 2 mom. förmäles sökt förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, straffes med böter eller fängelse.”⁷

Enligt andra stycket krävdes alltså inte längre en direkt uppmaning till brott för att 10:14 skulle bli tillämplig, utan det räckte med att man sökte förleda till brott genom att exempelvis prisa en brottslig handling. Enligt andra meningen i citatet ovan utvidgades detta till att även gälla fall där någon sökte förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet.

Munkorgslagen blev ett potent vapen i och med att den kunde användas i kombination med 3 § 7 mom. i dåvarande Tryckfrihetsförordningen. Det medförde att man också kunde inskränka tryckfriheten för personer som uppmanade till brott enligt 10:14 SL, och konfiskera förbjudet tryck.⁸

Sammanfattningsvis var munkorgslagen en lag som tillämpades när en person genom tal eller spridande av skrift uppmanade eller försökte förleda andra till våldsamheter, brott eller ohörsamhet mot lag eller laga myndighet. Genom bestämmelser i Tryckfrihetsförordningen gav också bestämmelsen möjligheten att konfiskera tryckt material.

2.1.2 Munkorgslagens förarbeten

Stora delar av propositionen till munkorgslagen av 1889 års lydelse beskrev nödvändigheten av att bemöta den socialistiska och anarkistiska propagandan. Enligt propositionens författare hade den socialistiska agitationen tilltagit så till den grad att lagstiftaren var tvungen att agera innan det var för sent. Som uttryck för denna tilltagande agitation såg man bland annat grundandet av det socialdemokratiska partiet tidigare under året, vilket kan belysas av följande citat av justitieminister Örbom:⁹

”Det socialdemokratiska elementet är i beredskap att skaffa sitt anhang den nödiga sammanhållningen och ledningen i det öppna krig, hvori det är inbegripet emot det kristna samhället. Kongressen har offentliggjort en del av fälttågsplanen...”¹⁰

⁷ SFS 1906 nr. 42

⁸ Alexius s. 72-73, Eklund s. 65

⁹ Prop. 1889:44 s.15-16

¹⁰ Prop. 1889:44 s.14

Kriminaliseringen var ämnad att användas mot den kritik som innebar att man propagerade för fientlighet mellan klasserna och samhällsordningens upphävande. Propositionens författare var inställda på en fredlig lösning av den s.k. arbetarefrågan, men detta krävde först och främst att arbetarna skyddades mot de socialistiska idéerna. Staten kunde inte stå passiv inför ett hot riktat direkt mot staten själv. Enligt propositionen var ett förbud mot uttryckandet av dessa idéer därför helt i enlighet med lagens anda. Inskränkningen av yttrandefriheten var beklaglig, men nödvändig.¹¹ I propositionens lagförslag föreslogs att även uppviglande till åtgärd som innebar hot mot samhällsordningen skulle kriminaliseras, men denna del utgick efter att Riksdagen istället valt att anta en modifierad version av ursprungsförslaget där denna del av förslaget inte fanns med. Av avgörande vikt för att det ursprungliga förslaget röstades ned verkar ha varit en rädsla för att lagrummet även skulle kunna användas mot andra politiska grupperingar än de socialistiska.¹²

I propositionen till ändringen av munkorgslagen i samband med de s.k. Staafflagarna 1906 konstaterades det att 10:14 i dess dåvarande lydelse inte var tillräckliga för att skydda samhället mot missbruk av yttrandefriheten. Därför föreslog man att lagrummet skulle få en bredare tillämpning och hårdare straff.¹³

Sammanfattningsvis framgår det av förarbetena att lagen var tänkt som en oönskad, men nödvändig inskränkning av yttrandefriheten. Man var rädd för de mer radikala idéerna hos den snabbt växande socialismen och anarkismen, och ville med hjälp av munkorgslagen skydda staten och samhällsordningen.

2.1.3 Munkorgslagens tillämpning

Jag kommer nu att gå igenom två rättsfall från munkorgslagens tid. Det första fallet rör tillämpningen av lagen enligt 1889 års ordalydelse, och det andra enligt 1906 års ordalydelse.

NJA 1896 s.188

Hjalmar Branting hade den första maj 1895 hållit ett tal i Stockholm där han bl.a. talade på temat Svensk-Norska Unionskrisen. Bl.a. yttrade han följande:

” Skulle det förfärliga verkligen bli allvar, att man ville låta de svenska gevären marschera väster ut, så må den, som bär ansvaret, också kunna säga sig, att måhända nere i samhällets breda lager någon kan falla på den tanken att upphäva sig själv till domare för att med en kula utan order söka förebygga, att tiotusen kulor på

¹¹ Prop. 1889:44 s.6, 13-18, Eklund s.71

¹² Prop. 1889:44 s.1-2, Eklund s.77-78, Alexius s.78-79

¹³ Prop. 1906:152 s. 6, 13-14

order affyras för att lemlästa och slakta vänner och bröder.”¹⁴

Åklagaren yrkade på ansvar enligt 10:14 2 st för förledande till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet. I Rådhusrätten ansåg man att eftersom Branting intagit en ledande ställning gentemot publiken, och att anförandets syfte varit att utbilda publiken i de socialistiska grundsatserna, så sänktes tröskeln för vad som kunde anses vara förledande till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet. Man konstaterar också att Branting, när han skrev talet, måste ha förstått och avsett dess förledande verkan. Straffet fastslogs till tre månaders fängelse. Branting överklagade RR:ens beslut med motiveringen att en insikt om en risk för att talet skulle verka förledande inte innebär att denna följd faktiskt åsyftades. Både HovR och Högsta Domstolen fastslog dock Rådhusrättens beslut, med vissa ändringar i påföljden.¹⁵

Rättsfallet har kritiserats av både Alexius och Eklund. Kritiken riktar sig mot Rådhusrättens bristande argumentation kring varför den hypotetiska argumentationen kring ”kulor utan order” i Brantings tal innebär bevis för att Hjalmar Branting har haft uppsåt enligt 10:14 SL. Rättsfallet ses som ett uttryck för vagheten i dåvarande SL 10:14, en vaghet som Eklund ser spår av i 16 kap. 5 § BrB.¹⁶

NJA 1916 s. 483

Den 18:e och 19:e mars 1916 höll det socialdemokratiska ungdomsförbundet en slutna kongress på Folkets Hus i Stockholm. Cirka 250 personer deltog. På kongressen talade Zeth Höglund och Erik Hedén från Socialdemokraterna, samt Ivan Oljelund från Ungsocialistiska partiet. Alla tre talarna hade i sina anföranden propagerat för storskalig vapenvägran, och användandet av generalstrejk för att förebygga och försvåra en svensk anslutning till världskriget. Höglund, Hedén och Oljelund åtalades för stämpling till förräderi enligt 8 kap. SL, och i andra hand uppvigling enligt 10:14 SL. Det rättsliga efterspelet skulle så småningom kallas ”Förräderimålet”.¹⁷

I Rådhusrätten dömdes alla tre för försök till att förleda till landsförräderi enligt 8 kap. SL. I Svea HovR ansåg man istället att Höglund, Hedén och Oljelund gjort sig skyldiga till uppvigling enligt 10:14 SL. Det var också denna linje som Högsta domstolen gick på. Höglund och Oljelund hade i sina tal uppmanat till värnpliktsvägran, vilket utgjorde ett sådant förledande till ohörsamhet mot laga myndighet som åsyftades i SL 10:14 2 st. Trots att det hade varit en slutna kongress så omfattades gruppen av straffbudets krav på att gärningsmannen ska rikta sig mot ”menighet eller folksamling”, detta på grund av antalet deltagare, och dessa deltagares spridda representation. Hedén frikändes på grund av bristande bevisning.¹⁸

¹⁴ NJA 1896 s.188, s.1.

¹⁵ NJA 1896 s.188 s.3-4

¹⁶ Alexius, s. 88-90, Eklund, s.328-329

¹⁷ NJA 1916 s.483 s.1-4, Alexius, s.133

¹⁸ NJA 1916 s.483, s.4-5, 7-10

Även denna dom har kritiserats av Alexius och Eklund. Alexius hävdar att HD:s generösa tolkning av ”menighet eller folksamling” kan ha lett till ett urholkande av församlingsfriheten. HD:s tolkning av ”menighet eller folksamling” låg dessutom långt ifrån andra tolkningar av vad som utgjorde en offentlig sammankomst, t.ex. så som det hade uttryckts av JO i 1909 och 1910 års ämbetsberättelser. Eklund ser även detta mål som ett uttryck för den oklara lagstiftningen, och fäster uppmärksamhet vid att HD:s definition av ”menighet eller folksamling” gett lagrummet en bredare tillämpning än tidigare.¹⁹

Sammanfattningsvis så ledde dessa två mål till en bredare tillämpning av munkorgslagen än vad man tidigare hade haft möjlighet till.

2.2 BrB 16:5 – En modern munkorgslag?

1948 flyttades munkorgslagen från 10:14 SL till 11:5 SL i samband med en lagrevision. Därefter flyttades den 1965 till BrB 16:5 i samband med att den nya Brottsbalken, och är alltså gällande i Sverige idag.²⁰ I den här delen av uppsatsen ska jag granska uppviglingsbrottet i BrB 16:5, och se om, och i sådana fall hur, straffbudet tillämpas idag.

2.2.1 Uppviglingsbrottets ordalydelse

Ordalydelsen är följande:

”Den som muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprides eller utlämnas för spridning eller i annat meddelande till allmänheten uppmanar eller eljest söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet, dömes för uppvigling till böter eller fängelse i högst sex månader.

För uppvigling skall dömas även den som muntligen inför en samling av krigsmän eller i annat meddelande till krigsmän uppmanar eller på annat sätt söker förleda dem till en handling eller underlåtenhet som innebär att de åsidosätter vad som åligger dem i tjänsten.

I ringa fall skall ej dömas till ansvar. Vid bedömande huruvida ringa fall föreligger skall särskilt beaktas, om det förelegat endast obetydlig fara för att uppmaningen eller försöket skulle leda till efterföljd.

¹⁹ Alexius s. 143-144, Eklund s.330

²⁰ Prop. 1962:10 s. B 227, Alexius, s. 174-175

*Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen sökt
förleda till allvarligt brott eller eljest att anse som grovt,
skall dömas till fängelse i högst fyra år.”*

Det första stycket motsvarar i stort vad som varit gällande sedan 1906. Uttrycket ”såsom prisande av brottslig handling” har utgått då det anses vara ett onödigt förtydligande av gällande rätt.²¹

Det andra stycket om uppvigling av krigsmän flyttades 1986 över till BrB 16:5 från BrB 21:10, och kommer inte att behandlas i den här uppsatsen.²²

Det tredje stycket om ansvarsfrihet vid ringa fall infördes 1970. Propositionsförfattarnas motivering till införandet av detta stycke var att lagstiftningen ansågs otidsenlig. I ett samhälle där speciellt ungdomar valde utomparlamentariska aktioner i form av exempelvis demonstrationer för att påverka den politiska riktningen i samhället, behövde man en lagstiftning som gav ett större utrymme för samhällskritik. En för hård lagstiftning riskerade att skapa motsättningar mellan polisen och demonstranterna, vilket inte ansågs önskvärt.

För bedömning av om en uppvigling skulle anses ringa fick man se till vilket brott som uppmaningen gällde och hur stora chanserna var för ett faktiskt riskförverkligande. Uppmaningar till ringa brott skulle fortfarande vara att betrakta som uppvigling om det fanns en stor chans för att uppmaningen skulle höras. Uppmaningar som till formen utgjorde uppvigling till brott men som egentligen syftade till att väcka den allmänna opinionen skulle som huvudregel också vara straffria. Det viktiga var alltså uppmaningens syfte.²³

Enligt 7:4 p. 10 Tryckfrihetsförordningen (TF) utgör uppvigling genom skrift ett tryckfrihetsbrott vilket kan föranleda konfiskering enligt 7:7 TF. Samma sak gäller enligt Yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) 5:1 och 5:6.

2.2.2 Uppviglingsbrottets syfte

Varken vid 1948 års allmänna strafflagsrevision eller vid införandet av Brottsbalken på 1960-talet förekom det någon debatt i riksdagen kring lagrummets existens. Inte heller i propositionen till Brottsbalken verkar man se några skäl till att motivera lagrummets funktion. Det är därför svårt att uttyda vilken roll, om någon, som BrB 16:5 fyller i den moderna rättstillämpningen. Det närmsta man kommer modernare förarbeten är propositionen inför 1970 års lagändring. Departementschef Lennart Geijer säger här i att inskränkningarna av yttrandefriheten som finns i Brottsbalken gäller till skydd för angelägna enskilda eller allmänna intressen. Det var denna avvägning mellan å ena sidan yttrandefrihet och mötesfrihet och å andra sidan intressena uttryckta i 16 kap. BrB som föranledde propositionen

²¹ Alexius s. 174, Eklund s.187

²² Prop 1985/86:9 s.11

²³ Prop. 1970:125 s.11, 26-27, 53-57, Alexius, s.178-180

till ändring av bl.a. 16:5 BrB. Den äldre lydelsen ansågs innebära för stora inskränkningar av yttrande- och församlingsfriheten. Lagstiftningens bakomliggande syfte diskuteras däremot inte i de moderna förarbetena, därför kan relevanta delar av prop. 1889:44 vara vägledande för hur detta ska betraktas.

När man bedömer om en uppvigling är ringa ska man väga samhällets intresse av att förebygga brott eller jämställda gärningar mot den enskildes rätt att hysa och uttrycka sina åsikter. Den moderna lagstiftningen skiljer sig på det här sättet från munkorgslagen, då det antisocialistiska syftet får ge vika för ett bredare samhällsskyddsintresse.

Viktigt att komma ihåg i sammanhanget är att Sverige numera är bundet av art. 10 och 11 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), intressant här skulle exempelvis vara att se om BrB 16:5 uppfyller kraven i art. 10 (2) Enligt praxis ska en person kunna i rimlig utsträckning förutse de rättsliga konsekvenserna av sitt handlande för att en inskränkning ska nå upp till kraven på tydlighet. Det kan ifrågasättas om uppviglingslagstiftningen med sina många oklarheter och sin kontextbaserade tillämpning lever upp till Europarättens krav, men uppsatsen ger tyvärr inte utrymme för en vidare undersökning av den här frågan.²⁴

2.2.3 Uppviglingsbrottets tillämpning

Praxis är knapphändig när det kommer till tillämpning av BrB 16:5.

Vägledande för rättstillämpningen är fortfarande principerna i NJA 1896 s.188 och NJA 1916 s.483 som har behandlats ovan under 2.1.3. Ett mer modernt rättsfall är B 162-00 från Svea HovR, som bland annat handlar om straffvärdering vid brott riktade mot samhälleliga intressen. Det kommer att behandlas här nedan.

Hur man straffvärderar vid brott som är riktade mot samhälleliga intressen är någonting som har behandlats i kölvattnet av de s.k.

Göteborgskravallerna. Många av fallen gäller åtal för upplopp eller våldsamt upplopp enligt 16:1 och 16:2 BrB, brott som delar vissa likheter med uppvigling enligt 16:5. 16:1, 16:2 och 16:5 är brott som riktar sig mot statliga intressen. Hur upploppsbrottet tillämpas i skenet av sin samhällsskyddande funktion kan därför kanske ge vägledning om hur en uppvigling ska bedömas i liknande situationer, men detta ska betraktas som osäkert. Oberoende av detta kan en genomgång av praxis från Göteborgskravallerna vara av värde för mina analytiska frågeställningar genom att de ger uttryck för hur domstolarna efter större ordningsstörningar har tillämpat andra oklara lagrum i 16 kap. BrB, och jag kommer därför att gå igenom dessa.

B 162-00

²⁴ Prop. 1970:125 s.11, 26-27,53-57, Eklund, s.187-188, Leander v. Sweden, no. 9248/81 26 mars 1987, Malone v. United Kingdom, no. 8691/79, 2 augusti 1984

I det här rättsfallet åtalades L.B. för grov uppvigling enligt 16:5 BrB. L.B. var medlem i en organisation som hette Socialekologisk Aktion (SEA), och hade författat ett antal artiklar i organisationstidningen som hette Ekologisten. I dessa skrifter har han bl.a. uppmanat till sabotage av ett vägbygge, och gett detaljerade instruktioner för hur man ska sabotera maskineri på ett effektivt och säkert sätt. Därefter har han själv spridit skrifterna genom att sälja lösnummer, ta emot prenumerationer, och genom att lägga ut dem på nätet. I Tingsrätten dömdes L.B. till ett års fängelse för grov uppvigling.

I Hovrätten konstaterade man att ansvar för uppvigling krävde att den ansvarige hade haft en viss målinriktning; yttranden som utgjorde inlägg i en aktuell samhällsdebatt uppfyllde inte detta krav. Vissa av L.B:s artiklar sågs som inlägg i samhällsdebatten, andra inte. En artikel innehöll exempelvis endast en detaljerad beskrivning av sabotagemetoder utan direkta uppmaningar eller åsiktsyttringar. Ansvar för brott krävde dock ingen uttrycklig uppmaning. I och med att L.B. i media uttryckt sitt stöd för senare aktioner som utgjorde förverkligande av hans uppmaningar ansågs det subjektiva kravet vara uppfyllt.

Uppviglingen bedömdes som grov. Skälen för detta var dels att det bedömdes ha funnits en betydande risk för att uppviglingen skulle leda till efterföljd, och att den var riktad mot en stor krets. Uppviglingen var också riktad mot samhällseliga intressen. Vägbygget var en del i det s.k. Dennispaketet, som var resultatet av en politisk uppgörelse. De samhällseliga intressena låg dels i projektets värde men också i att det grundades i ett demokratiskt beslut. På grund av att uppviglingen var riktad mot samhällseliga intressen förelåg det också en presumtion för fängelse, enligt HovR. L.B. dömdes dock till 3 månaders villkorlig dom med 100 timmars samhällstjänst, då brottslighetens karaktär och straffvärde inte var av en sådan art att de uteslöt villkorlig dom.²⁵

Det här rättsfallet ger uttryck för vad som står i förarbetena från 1898 och 1970. Vid HovR:ns bedömning fäster man vikt vid vad syftet med L.B:s artiklar varit, där de artiklar som har karaktär av inlägg i samhällsdebatten inte anses kunna leda till ansvar för uppvigling. I det här fallet har ett angrepp på de statliga intressena motiverat ett hårdare ingrepp från domstolens sida. Värt att notera också är att de statliga intressena ansågs ingå i den bredare termen ”samhällseliga intressen”.

Göteborgshändelserna – En kort bakgrund

I Göteborg 2001 hölls ett EU-toppmöte med ca 12 000 registrerade deltagare, på deltagarlistan stod bland annat USA:s dåvarande president, George W. Bush. På grund av mötets karaktär planerades ett större antal motdemonstrationer. Vissa av demonstrationerna urartade till våldsamma upplopp, och totalt greps 530 personer under perioden 12-19 juni för brottslighet relaterad till EU-toppmötet. Händelserna och de efterföljande

²⁵ B 162-00

domarna resulterade i en stor debatt kring rättfärdigandet av de polisiära insatserna och de hårda straff som många demonstranter fick.²⁶

NJA 2002 s. 533 I

Det här rättsfallet rörde J.P som efter de s.k. Göteborgshändelserna åtalades för bl.a. två fall av våldsamt upplopp enligt 16:2 BrB.

I Tingsrätten dömdes J.P enligt första åtalpunkten för deltagande i våldsamt upplopp. Straffet fastställdes av Tingsrätten till 4 års fängelse.

Hovrätten ansåg att det inte var tillräckligt klarlagt vilken roll J.P. spelat i upploppen för att han skulle ansvara i egenskap av anförare, och han dömdes därför i egenskap av deltagare på både åtalpunkt ett och två. Straffet sänktes också därför till 2 år och 6 månaders fängelse.

Högsta Domstolen lämnade prövningstillstånd, men bara i påföljdsfrågan. Först och främst sa HD att den bakomliggande viljan hos såväl den enskilde misstänkte som hos den folksamling som denne deltagit i är relevant för straffvärderingen. Upploppen ledde till skada för Sveriges och andra länders mellanstatliga relationer och till att andra människor inte kunde utnyttja sin mötesfrihet, demonstrationsfrihet, och yttrandefrihet. De ledde också till betydande person- och sakskador. Alla dessa omständigheter verkade i försvårande riktning. HD bestämde straffvärdet till 1 år och 8 månader.²⁷

Av detta rättsfall framgår det att om upplopp leder till ett inskränkt område för andra människors möjlighet att utöva sina medborgerliga fri- och rättigheter kan detta ge gärningen ett högre straffvärde. Andra omständigheter som verkade försvårande var att upploppen skadade Svenska statens mellanstatliga förbindelser, samt ledde till skada för sak och person.

NJA 2002 s. 533 II

I det här rättsfallet från Göteborgskravallerna åtalades E.I. för våldsamt upplopp enligt 16:2 BrB. E.I. hade varit med vid upploppet vid Vasaplatsen och åtalades i egenskap av anförare. Anförandet hade enligt åklagaren skett genom att E.I. varit med om att kasta några av upploppets första gatustenar.

I Högsta domstolen såg man först till göteborgskravallerna i sin helhet, och sa att upploppens faktiska verkan på EU-toppmötet varit av begränsad art. De hade dock inneburit en kränkning av den allmänna ordningen, och de hade också utgjort ett angrepp på samhällsfunktionerna och den allmänna ordningen. Deltagarna i upploppet var medvetna om de tidigare upploppen, och därför bedömde man syftet i ljuset av dessa. Man satte med andra ord upploppen i ett sammanhang. Detta hade betydelse för E.I. såtillvida att man väger in folksamlingens avsikt när man straffvärderar enligt 16:2 BrB. För sitt deltagande i det våldsamma upploppet på Vasaplatsen dömdes E.I. av Högsta Domstolen till 4 månaders fängelse för deltagande i upploppet, en straffsänkning från de 10 månader han hade fått av Tingsrätten.²⁸

²⁶ SOU 2002:122 s.271, 665

²⁷ NJA 2002 s. 533 I

²⁸ NJA 2002 s. 533 II

Av denna dom framgår det att man kan tolka syftet med ett upplopp kontextuellt. Ett upplopp som utgör en del i en serie av upplopp kan komma att tolkas mot bakgrund av de andra fallen.

Domarna som kom i samband med Göteborgskravallerna har kritiserats, bland annat av Christian Diesen som är professor i processrätt vid Stockholms Universitet. Han anser att avgörandena var politiserade, utgjorde kollektiv bestraffning, och att straffen låg långt över det normala straffvärdet för våldsamt upplopp. Erik Wijk har kritiserat Högsta Domstolen för att ha kopplingar till näringslivet och lobbyorganisationer. 2010 hade domarna i HD en årsinkomst som sträckte sig mellan 1 miljon till 3, 8 miljoner, något som kan ge en fingervisning om hur det kan ha sett ut 2001. Många av domarna extrajobbade som skiljemän eller hade bisysslor i andra nämnder. Staffan Levén, domare i Hovrätten för Västra Sverige i Göteborg tycker däremot att straffen är helt i sin ordning vid jämförelse med bl.a. brott som våld mot tjänsteman eller grov misshandel.²⁹

²⁹ <http://www.svd.se/quotdomarna-efter-eu-kravallerna-ar-politiskaquot> kontrollerad 29/11 2015

Wijk, Erik, Orätt, s.167-168,
http://www.realtid.se/ArticlePages/201201/17/20120117110023_Realtid743/20120117110023_Realtid743.dbp.asp kontrollerad 10/12 2015

3 Analys

I den här delen av uppsatsen kommer jag att granska uppsatsens resultat med utgångspunkt i Norries teori som redogjorts för i avsnitt 1.4.2. Analysen kommer att vara disponerad på ett sätt som innebär att jag först analyserar munkorgslagen, sedan den moderna lagstiftningen i 16:5, och slutligen jämför gammal och modern lagstiftning med varandra.

3.1 Analys av munkorgslagen

3.1.1 Analys av munkorgslagens ordalydelse

Munkorgslagen var ett generellt straffbud med en ordalydelse som inte gjorde skillnad på politisk färg. En grundläggande princip för rättskipningen är just likhet inför lagen, en internationell princip som slås fast i bland annat 9 § 1 kap. Regeringsformen och art. 26 i International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR). Enligt Norrie är rättssystemet ett uttryck för en klassisk liberal syn på samhället som konsensusbaserat, marknadsmässigt, och fyllt av individer utrustade med fri vilja. Samtidigt var lagstiftaren i munkorgslagens fall mycket mån om att lagstiftningen skulle tillämpas mot just socialdemokratiska agitatorer, det var farhågor för att även liberala och frikyrkeliga yttringar skulle kriminaliseras som ledde till att man antog en reviderad version av 1889 års förslag. Detta skulle kunna ses som ett uttryck för rättens maskerade funktion. I bakgrunden finns vad som verkar vara ett klassintresse, behovet av att freda den borgerliga staten och den kapitalistiska produktionen. Detta klassintresse uttrycks i ett generellt lagrum som ger intryck av en neutral tillämpning.

3.1.2 Analys av munkorgslagens syfte

Munkorgslagen tillkom som ett svar på den växande socialdemokratiska agitationen i Sverige, något som framgår klart av förarbetena. För att förstå syftet måste man först förstå hur ideologi uppstår och utövas enligt Norries teori.

Enligt Norrie så har arbetarklassen och den kapitalistiska klassen på grund av sina skilda roller i produktionen diametralt olika uppfattningar kring vilka intressen staten och rätten ska tjäna. Klassernas skilda intressen manifesterar sig alltså som skilda ideologier och värderingar. Den kapitalistiska klassen har på grund av sin överordnade ställning inom produktionen också en överordnad ställning inom samhället, och utövar sitt inflytande genom staten.

Centralt för den borgerliga rättvisan är de sociala rättigheterna; individen ska skyddas av rättssystemet mot statliga övergrepp. samtidigt måste den kapitalistiska samhällsordningen skyddas. Därför finns det en naturlig spänning mellan de individuella fri- och rättigheterna och skyddandet av

samhällsordningen. Därför kan hela munkorgslagen tolkas som ett uttryck för denna konflikt; det individuella straffansvaret har fått vika för behovet av samhällelig kontroll.

I Sverige argumenterade de socialistiska talarna och skribenterna för strejker, klasskamp och vapenvägran; retoriken var konfliktbaserad och centrerad kring kollektiva påtryckningar i arbetarklassens intresse. Detta var inte förenligt med den borgerliga konsensusbaserade världsbilden. Att socialismen hade som mål att avskaffa det kapitalistiska systemet innebar ett direkt angrepp på överklassens intressen.

I och med socialismens landvinningar och skapandet av det socialdemokratiska partiet 1889 är det troligt att den kapitalistiska klassen uppfattade att dess inflytande var hotat. Statsskyddsintresset vägde därför tyngre än de individuella fri- och rättigheterna. I den socialistiska agitationen såg man ett uttryck för värderingar som hotade den borgerliga staten och på grund av detta förbjöds uttryckandet av de mest radikala socialistiska idéerna. Av samma skäl valde man att utvidga tillämpningen och skärpa straffet genom Staafflagarna 1906.

3.1.3 Analys av munkorgslagens tillämpning

Munkorgslagen var ett oklart straffbud, det fanns alltså ett stort utrymme för domarna att själva bestämma tillämpningsområdet. Som framgår av de två mest kända rättsfallen NJA 1896 s. 188 och NJA 1916 s.483 valde man att ha ett väldigt brett tillämpningsområde. Alexius och Eklund har tolkat domstolsavgörandena som att de gick utöver vad lagstiftaren ursprungligen avsett med lagrummet. Följden blev som nämnt ovan under 2.1.3. att även inexplícita uppmaningar omfattades, att personer som intog en ledande ställning inför åhörarna fick en sänkt straffbarhetsströskel, och att även uttalanden och spridanden inom slutna kretsar kunde föranleda straff.

För att förstå domstolarnas tillämpning av munkorgslagen måste man först förklara domarnas karaktär som den beskrivs av Norrie. På samma sätt som det existerar en spänning mellan det liberala rättsliga systemet och den faktiska verklighet som det tillämpas på, så existerar det en spänning mellan domarens tänkta ställning som en oberoende rättstillämpare och domarens faktiska roll som representant för den kapitalistiska staten. I majoriteten av alla fall har dessutom domare sin bakgrund i medel- och överklassen, och delar därmed lagstiftarens värderingar från första början. Det finns alltså en inneboende partiskhet hos domarna som i det här konkreta fallet kan ha påverkat Högsta Domstolen till att tolka straffbudet på ett sätt som innebar att överklassens intressen kunde fredas i största möjliga utsträckning.

3.2 Analys av BrB 16:5

3.2.1 Analys av ordalydelsen i BrB 16:5

Ordalydelsen av BrB 16:5 är också den neutral, och ger inte intryck av att vara en politisk yttrandefrihetsinskränkning. Det som skiljer sig i förhållande till munkorgslagen är att man har tagit bort fall som innebär ”prisande av brottslig gärning”, trots att de tekniskt sett fortfarande omfattas av straffbudet. Man har även infört ett undantag för ringa fall i tredje stycket.

Lagens neutrala ordalydelse kan som i fallet med munkorgslagen ses som ett uttryck för rättens maskerande funktion; i bakgrunden finns samma politiskt laddade syfte, att skydda staten och egendomsförhållandena.

3.2.2 Analys av syftet med BrB 16:5

BrB 16:5 har i grund och botten samma syfte som munkorgslagen, att skydda samhället mot brottsliga och samhällsfarliga uppviglingar. Samtidigt får de individuella fri- och rättigheterna en starkare ställning i prop.

1970:125, brottsliga uppmaningar som endast ska påverka den allmänna opinionen omfattas inte. Däremot ska dessa fri- och rättigheter vägas mot samhällsskyddsintresset.

Den uppmjuknade avvägningen får ses mot bakgrund av de stora sociala förändringarna som skett mellan början av 1900-talet och författandet av propositionen. I början av 1900-talet fanns ingen allmän och lika rösträtt, jämfört med 1970 då socialdemokraterna sitter som folkvalda representanter för svenska folket. Socialdemokraterna kan betraktas som en arbetarklassvänlig kugge i staten, vars huvudsakliga syfte fortfarande är ett skyddande av det kapitalistiska systemet. Rimligtvis hade socialdemokraterna på grund av sin bakgrund inom arbetarrörelsen inte lika mycket att invända mot socialistiska agitatorer som tillhörde samma ideologiska rörelse som de själva. Samtidigt utgör socialdemokratin en inomparlamentarisk gren av socialismen. Detta innebar att man inte kunde tolerera de våldsamma uppmaningar som kom från revolutionära utomparlamentariska rörelser, och man hade därför skäl att behålla uppviglingslagstiftningen i en upmjukad form. Det blev domstolarnas uppgift att avgöra vilka uppviglingar som var straffbara, vilket medförde sin egen problematik.

3.2.3 Analys av uppviglings- och upploppsbrottets tillämpning

Precis som med munkorgslagen har domarna haft ett stort utrymme för att själva utveckla lagrummet genom praxis. BrB 16:5 har inte tillämpats i någon större utsträckning, men som ovan nämnt under 2.2.3. kan den mer omfattande praxisen gällande BrB 16:1 och BrB 16:2 möjligtvis vara vägledande för hur BrB 16:5 ska tolkas. Oavsett, så har de tre redovisade

fallen präglats av extensiva tolkningar. I B-162 00 anses det vara en försvårande omständighet att uppviglingen varit riktad mot statliga och ekonomiska intressen, något som åtminstone inte explicit har framgått av förarbetena sedan tidigare. I NJA 2002 s. 533 I lägger man vikt vid att skada skett för svenska mellanstatliga intressen, andra människors fri- och rättigheter, och att våld utövats mot sak och person. I NJA 2002 s. 533 II satte man ett upplopp i kontexten av andra upplopp vid en bedömning av det individuella straffansvaret.

HD-domarnas höga inkomster och deras eventuella kopplingar till näringslivet medför en partiskhet som riskerar att leda till att domarna väljer att tolka lagen till staten och överklassens fördel. I de här konkreta fallen har klasskyddsintresset varit större på grund av hoten mot statliga och ekonomiska intressen, vilket också motiverat utvidgade och oproportionerligt hårda tillämpningar av lagrummen. Alla rättsfallen, men särskilt NJA 2002 s.533 II utgör tydliga uttryck för hur de straffrättsliga principerna har fått vika för det kapitalistiska skyddsintresset.

3.3 Analytisk jämförelse av munkorgslagen och BrB 16:5, 16:1 och 16:2

Både i fallet med munkorgslagen och BrB 16:5 var syftet att inskränka yttrandefriheten hos människor som utgör faktiska hot mot staten och överklassen, en specifik grupp. Detta syfte ikläddes en neutral språkdräkt, och gav därför intryck av att också ha en neutral tillämpning. munkorgslagen är kanske ett mer extremt fall än vad BrB 16:5 är, men samma mönster visar sig i båda fallen.

BrB 16:5 är till formen en mildare inskränkning av yttrandefriheten, men samtidigt präglas både munkorgslagen och BrB 16:5 av samma inbördes konflikt mellan upprätthållandet av medborgerliga rättigheter och skyddandet av den kapitalistiska staten. I fallet med BrB 16:5 har denna avvägning byggts in i lagrummet och blivit ännu mer av en rättstillämpningsfråga.

Domstolarna har en tendens att tolka den redan oklara lagstiftningen extensivt till den åtalades nackdel i trängda situationer, oavsett om det rör sig om 1900-talets början eller Göteborg 2001. Denna likhet beror på att samma samhällsliga och inomrättsliga spänningar existerar idag som under munkorgslagens tid.

En skillnad är att domstolarna idag har ett större ansvar för att avgöra gränserna för lagrummet, vilket ger större utrymme för domarna att låta egna klassintressen påverka. När man kombinerar detta med lagstiftningens flexibla karaktär får man en yttrandefrihetsbegränsning vars ramar delvis bestäms av det kapitalistiska skyddsintresset. Denna inskränkning utsträcks till att omfatta skrift och tekniska upptagningar genom bestämmelserna i TF och YGL nämnda ovan under 2.2.1.

3.4 Avslutning

Där uppvigling börjar, slutar också yttrandefriheten. Därför har det varit intressant att undersöka det här sällan tillämpade lagrummet och försöka förklara dess ursprung, syfte och tillämpning. BrB 16:5 har än så länge tillämpats av domstolarna på ett sätt som innebär att enskildas fri- och rättigheter inte har inskränkts i någon större utsträckning, men ett godtyckligt lagrum ger utrymme för godtycklig tillämpning. I en situation där borgerlighetens intressen är hotade riskerar yttrandefriheten att offras på kapitalismens altare. Rättegångarna efter händelserna i Göteborg förstärker dessa farhågor.

Uppsatsen hoppas jag ska inspirera vidare undersökningar. Många frågor kvarstår fortfarande, och långt ifrån alla kommer att få svar. Det har iallafall varit väldigt kul att skriva den här uppsatsen, och jag hoppas att du som läsare har fått större insikt i lagrummet och dess tillämpning. Jag hoppas också att du har uppskattat analysen, eller åtminstone funnit intresse i en alternativ syn på rätten och rättens ursprung.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Statens offentliga utredningar

- SOU 2002:122 Göteborg 2001

Propositioner

- Prop. 1889:44
- Prop. 1906:152
- Prop. 1962:10
- Prop. 1985/86:9
- Prop. 1970:125

Äldre lagtext

- SFS 1889 nr 25 om ändring av 10:14 SL
- SFS 1906 nr 42 om ändring av 10:14 SL

Litteratur

- Alexius, Katarina: *Politisk Yttrandefrihet, En Studie i Lagstiftning och Praxis under Demokratins Genombrottstid*, 1:a upplagan, tryckt i Lund 1997
- Eklund, Per: *Rätten i Klasskampen, En Studie i Rättens Funktioner*, 1:a upplagan, tryckt i Stockholm 1974
- Norrie, Alan: *Crime, Reason and History, A Critical Introduction to Criminal Law*, 2:a upplagan, Tryckt i London 2001
- Wijk, Erik: *Orätt, Rättsrötan efter Göteborgskravallerna*, 1:a upplagan, tryckt i Stockholm 2003

Elektroniska källor

- "Alan Norrie", hämtad 18 november 2015 från:
<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/people/norrie/> ,
- "Domarna efter EU-kravallerna är politiska | SVD", hämtad 19 december 2015 från:
<http://www.svd.se/quotdomarna-efter-eu-kravallerna-ar-politiskaquot>
- "Justitieråd tjänar miljoner på extraknäck | Realtid.se", hämtad 19 december 2015 från:
http://www.realtid.se/ArticlePages/201201/17/20120117110023_Realtid743/20120117110023_Realtid743.dbp.asp

Rättsfallsförteckning

Högsta Domstolen

NJA 1896 s. 188

NJA 1916 s. 483

NJA 2002 s.533 I

NJA 2002 s.533 II

Hovrätterna

Svea Hovrätt mål nr B 162-00

Europadomstolen

Leander v. Sweden, no. 9248/81, 26 mars 1987

Malone v. United Kingdom, no. 8691/79, 2 augusti 1984